

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
ХАРКІВСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
МІСЬКОГО ГОСПОДАРСТВА імені О. М. БЕКЕТОВА

МЕТОДИЧНІ РЕКОМЕНДАЦІЇ

до організації практичних занять та самостійної роботи
з навчальної дисципліни

«ПРОБЛЕМИ ЕКОНОМІКИ СТАЛОГО РОЗВИТКУ»

*(для здобувачів третього (освітньо-наукового) рівня вищої освіти денної
та заочної форм навчання зі спеціальності 051 – Економіка, освітньо-наукова
програма «Економіка»)*

Харків
ХНУМГ ім. О. М. Бекетова
2026

Методичні рекомендації до організації практичних занять та самостійної роботи з навчальної дисципліни «Проблеми економіки сталого розвитку» (для здобувачів третього (освітньо-наукового) рівня вищої освіти денної та заочної форм навчання зі спеціальності 051 – Економіка, освітньо-наукова програма «Економіка») / Харків. нац. ун-т міськ. госп-ва ім. О. М. Бекетова ; уклад. Ю. В. Федотова. – Харків : ХНУМГ ім. О. М. Бекетова, 2026. – 43 с.

Укладач канд. екон. наук, доц. Ю. В. Федотова

Рецензент

М. С. Наумов, кандидат економічних наук, доцент кафедри економічної теорії та міжнародної економіки Харківського національного університету міського господарства імені О. М. Бекетова

*Рекомендовано кафедрою економічної теорії та міжнародної економіки,
протокол № 13 від 26 червня 2026 р.*

ЗМІСТ

ВСТУП.....	4
ЗМІСТОВИЙ МОДУЛЬ 1 ТЕОРЕТИЧНІ ЗАСАДИ СТАЛОГО РОЗВИТКУ СУСПІЛЬСТВА: СОЦІОЛОГІЧНІ, ЕКОНОМІЧНІ ТА ЕКОЛОГІЧНІ АСПЕКТИ.....	6
Тема 1.1 Теоретичні засади сталого розвитку та його екологічний вектор	6
Тема 1.2 Економічний вимір сталого розвитку	10
Тема 1.3 Соціальна складова сталого розвитку	11
ЗМІСТОВИЙ МОДУЛЬ 2 ІНСТИТУЦІЙНЕ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ СТАЛОГО РОЗВИТКУ ЕКОНОМІКИ	15
Тема 2.1 Держава як гарант забезпечення сталого розвитку суспільства	15
Тема 2.2 Освіта та наука в інтересах сталого розвитку	17
Тема 2.3 Фінансування сталого розвитку	21
ЗМІСТОВИЙ МОДУЛЬ 3 МІЖНАРОДНЕ СПІВРОБІТНИЦТВО ЩОДО ДОСЯГНЕННЯ СТАЛОГО РОЗВИТКУ	25
Тема 3.1 Глобальні проблеми сталого розвитку людства як запорука сталого розвитку	25
Тема 3.2 Міжнародний досвід і міжнародне співробітництво у питанні сталого розвитку	32
ТЕСТОВІ ЗАВДАННЯ ДЛЯ САМОПЕРЕВІРКИ.....	36
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ	40

ВСТУП

Проблематика забезпечення сталого розвитку тривалий час залишається однією з ключових тем наукових досліджень і практичної діяльності. Водночас її комплексний і міждисциплінарний характер, значущість для соціально-економічного розвитку та багатогранність зумовлюють наявність низки дискусійних аспектів, що потребують теоретичного осмислення та наукового обґрунтування. Всупереч значному обсягу наукових напрацювань досі не сформовано єдиного підходу до розуміння суті феномена сталого розвитку. Відповідно до останніх звітів Організації Об'єднаних Націй лише 35 % Цілей сталого розвитку реалізуються згідно із запланованими показниками або демонструють помірний прогрес. Водночас майже половина визначених завдань виконується недостатньо швидко, а 18 % характеризуються регресом порівняно з базовим рівнем 2015 року. Така динаміка свідчить про суттєві ризики недосягнення Цілей сталого розвитку та виконання завдань Порядку денного у сфері сталого розвитку до 2030 року.

Національні цілі сталого розвитку сформовані з урахуванням політичних, економічних, соціальних, екологічних, культурних і моральних цінностей, притаманних українському суспільству. Вони визначають стратегічні пріоритети державної політики, зорієнтовані на забезпечення суспільного добробуту, захист національних інтересів, підвищення якості життя населення та створення передумов для довгострокового збалансованого розвитку країни. Суспільно-політичні трансформації, започатковані після Революції Гідності, а також обраний Україною курс на європейську інтеграцію створили передумови для формування нової моделі розвитку держави, заснованої на принципах сталого розвитку, верховенства права, демократії, поваги до прав людини, соціальної солідарності та належного врядування. Попри виклики, зумовлені воєнною агресією, стратегічним орієнтиром державної політики залишається відновлення країни та її подальший розвиток відповідно до принципів сталого розвитку, що передбачають подолання наслідків бойових дій, зміцнення

інституційної спроможності та забезпечення збалансованого соціально-економічного й екологічного поступу. У цьому контексті засвоєння здобувачами третього рівня вищої освіти теоретико-методологічних засад економіки сталого розвитку набуває особливої значущості.

Методичні рекомендації розроблені відповідно до робочої програми навчальної дисципліни «Проблеми економіки сталого розвитку», яка є обов'язковим компонентом освітньо-наукової програми підготовки докторів філософії зі спеціальності 051 – Економіка галузі знань 05 – Соціальні та поведінкові науки.

Метою дисципліни є формування у здобувачів третього (освітньо-наукового) рівня вищої освіти поглиблених теоретичних і методологічних знань щодо концепції сталого розвитку та розвиток здатності критично переосмислювати сучасні економічні й міждисциплінарні підходи до аналізу соціально-економічних систем в умовах екологічних і соціальних обмежень. Дисципліна спрямована на набуття умінь застосовувати принципи, інституційні механізми та інструменти сталого розвитку у фундаментальних і прикладних наукових дослідженнях, формувати оригінальні наукові результати та обґрунтовувати науково-практичні рішення на національному й міжнародному рівнях.

Галузь застосування здобутих знань і навичок охоплює наукову діяльність здобувача (насамперед виконання дисертаційного дослідження в межах спеціальності 051 – Економіка), викладацьку та науково-педагогічну діяльність у закладах вищої освіти, а також аналітичну й експертну роботу в органах державного управління, міжнародних організаціях та бізнес-структурах, пов'язану з розробленням і реалізацією стратегій сталого розвитку, що відповідає програмним компетентностям СК01 (здатність виконувати оригінальні дослідження), СК04 (здатність здійснювати науково-педагогічну діяльність) та СК05 (здатність виявляти й вирішувати дослідницькі проблеми у сфері економіки), закладеним у робочій програмі з дисципліни.

Методичні рекомендації призначені для організації практичних занять та самостійної роботи здобувачів третього (освітньо-наукового) рівня вищої освіти денної та заочної форм навчання і охоплюють три змістові модулі дисципліни: теоретичні засади сталого розвитку суспільства; інституційне забезпечення сталого розвитку економіки; міжнародне співробітництво у сфері сталого розвитку.

Зазначене у методичних рекомендаціях зорієнтоване на формування у здобувачів комплексного бачення теоретичних, інституційних і практичних аспектів сталого розвитку та розвиток дослідницьких компетентностей, необхідних для проведення самостійних наукових досліджень у цій сфері.

ЗМІСТОВИЙ МОДУЛЬ 1

ТЕОРЕТИЧНІ ЗАСАДИ СТАЛОГО РОЗВИТКУ СУСПІЛЬСТВА: СОЦІОЛОГІЧНІ, ЕКОНОМІЧНІ ТА ЕКОЛОГІЧНІ АСПЕКТИ

Тема 1.1 Теоретичні засади сталого розвитку та його екологічний вектор

План заняття

Розгорнуте обговорення основних положень теми та таких питань:

1. Наукові та світоглядні передумови формування засад сталого розвитку: основні екологічні проблеми світу та пріоритети збалансованого розвитку.

2. Концептуальна суть сталого розвитку: поняття, теорії, еволюція поглядів, глобальні та національні цілі, завдання, принципи забезпечення сталого розвитку соціальних еколого-економічних систем, проблеми й напрями реалізації.

3. Оцінка екологічних показників сталого розвитку.

4. Практичне завдання «Глобальні виклики XXI століття».

2024 рік став найспекотнішим в історії інструментальних спостережень: середня глобальна температура вперше перевищила позначку +1,5 °C відносно доіндустріального рівня. Площа тропічних лісів – «легенів планети» – щороку

скорочується на 10 млн га, рівень CO₂ в атмосфері досяг 422 ppm, що є рекордом за останні 3 млн років. Понад 2 млрд людей не мають стабільного доступу до чистої питної води, а деградація ґрунтів загрожує продовольчій безпеці майже третини населення Землі.

Держави підписують кліматичні угоди, корпорації звітують про «зелені» ініціативи, міжнародні організації ухвалюють амбітні стратегії, проте більшість індикаторів планетарних меж продовжує погіршуватися. Виникає ключове питання: «Чому колективних зусиль досі недостатньо і що насправді заважає переходу до сталого розвитку?»

Оберіть один глобальний екологічний виклик (зміна клімату, втрата біорізноманіття, водна криза або деградація ґрунтів). Проаналізуйте його системні причини – економічні, технологічні та інституційні – і поясніть, як він пов'язаний з економічним і соціальним розвитком. Запропонуйте 2–3 конкретні інструменти для подолання цього виклику та обґрунтуйте їхню ефективність.

Команда здобувачів готує спільний письмовий звіт і завантажує його. Результати представляються та захищаються усно. Оцінка складається з якості аналізу та якості подання. У змістовій частині (до 2-х балів) враховується, наскільки глибоко розкрито економічні, технологічні та інституційні причини обраного виклику й наскільки переконливо показано їхній зв'язок із соціально-економічним розвитком, а також наскільки конкретними, а не загальними є запропоновані 2–3 інструменти та наскільки обґрунтована їхня ефективність. Форма подання (до 1-го бала) оцінює структурованість і грамотність письмового звіту з опорою на джерела чи дані, а також упевненість під час усного захисту та аргументованість відповідей команди на запитання.

Практичне завдання «Індивідуальний екологічний слід»

Екологічний слід (Ecological Footprint) – це площа біологічно продуктивної землі та водної поверхні, необхідна для виробництва ресурсів, які споживає людина, а також для поглинання відходів її життєдіяльності. Вимірюється у глобальних гектарах (гга). Біоємність Землі становить близько

1,6 гектара на особу, тоді як середній житель планети споживає 2,7 гектара, тобто людство використовує ресурси 1,7 планети Землі щороку.

Екологічний слід розраховується за 4-ма категоріями споживання. Для кожної категорії застосовується власний коефіцієнт перерахунку:

$$\text{Загальний екослід} = \text{ЕС}_{\text{харч}} + \text{ЕС}_{\text{транс}} + \text{ЕС}_{\text{житло}} + \text{ЕС}_{\text{товари}} \quad (1)$$

Харчування:

$$\text{ЕС}_{\text{харч}} = (\text{кг м'яса} \times 0,010) + (\text{кг молочних продуктів} \times 0,0025) + (\text{кг овочів/зернових} \times 0,001), \text{ гга/рік} \quad (2)$$

Транспорт:

$$\text{ЕС}_{\text{транс}} = (\text{км авто/рік} \times 0,00005) + (\text{км перельотів на рік} \times 0,00006) + (\text{км громад. транспорт} \times 0,00001), \text{ гга/рік} \quad (3)$$

Житло та енергія:

$$\text{ЕС}_{\text{житло}} = (\text{кВт год електроенергії за рік} \times 0,0002) + (\text{м}^3 \text{газу за рік} \times 0,0006), \text{ гга/рік} \quad (4)$$

Товари та послуги:

$$\text{ЕС}_{\text{товари}} = \text{витрати на товари (грн на міс)} \times 12 \times 0,000012, \text{ гга/рік} \quad (5)$$

Нижче наведено вихідні дані (табл. 1). Заповніть стовпець «Екослід (гга/рік)», розрахуйте підсумок і порівняйте його з нормою.

Таблиця 1 – Вихідні дані для розрахунку

Категорія / показник	Вихідні дані	Коефіцієнт	Екослід (гга/рік)
1	2	3	4
Харчування			
М'ясо та риба	45 кг/рік	$\times 0,010$	
Молочні продукти	120 кг/рік	$\times 0,0025$	
Овочі, зернові, фрукти	280 кг/рік	$\times 0,001$	
Транспорт			
Особисте авто	8 000 км/рік	$\times 0,00005$	

Продовження таблиці 1

1	2	3	4
Авіаперельоти	3 500 км/рік	$\times 0,000\ 06$	
Громадський транспорт	2 200 км/рік	$\times 0,000\ 01$	
Житло та енергія			
Електроенергія	1 800 кВт·год/рік	$\times 0,000\ 2$	
Природний газ	420 м³/рік	$\times 0,0006$	
Товари та послуги			
Витрати на товари	3 500 грн/міс	$\times 12 \times 0,000\ 012$	
Загальний екологічний слід			гга/рік

Норма на особу: 1,6 гга/рік.

Середнє по Україні: 2,1 гга/рік.

Середнє у світі: 2,7 гга/рік.

Виконайте розрахунок екологічного сліду за наведеними даними та методикою. Заповніть таблицю та покажіть усі проміжні обчислення.

Порівняйте отриманий результат із нормою біоемності Землі (1,6 гга), середнім показником України та світу. Зробіть висновок: яка категорія споживання робить найбільший внесок у екослід і чому?

Запропонуйте 3 конкретні зміни у способі споживання, які б дозволили наблизити екослід до норми. Обґрунтуйте, на скільки глобальних гектарів кожна зміна могла б скоротити показник.

Завдання оцінюється у 3 бали: правильність розрахунків і повнота таблиці, обґрунтованість висновку щодо найвагомішої категорії споживання, а також конкретність і кількісна обґрунтованість трьох запропонованих змін.

Тема 1.2 Економічний вимір сталого розвитку

План заняття

Розгорнуте обговорення основних положень теми та таких питань:

1. Поняття, види та загальні тенденції розвитку сучасних економічних систем.
2. Диспропорційність економічного розвитку: основні причини та наслідки.
3. Економічний розвиток та економічне зростання.
4. Проблеми взаємозв'язку факторів економічного зростання та сталого розвитку в контексті багатооборотної економіки. Основи промислового симбіозу.
5. Індикатори та критерії сталого економічного розвитку.
6. Проблемне завдання «Зростання без розвитку?».

За останні пів століття світовий ВВП зріс у кілька разів. Десятки країн перейшли до категорії країн із середнім рівнем доходу, з'явилися нові технологічні галузі, зросла тривалість життя. Формально це виглядає як беззаперечний прогрес.

Але сама ідея прогресу тут прихована в одному числі. ВВП вимірює обсяг виробленого й спожитого, а не те, чи стало людям краще жити, чи залишиться щось наступним поколінням. Ліс, вирубаний на деревину, збільшує ВВП. Забруднена річка, яку потім очищують, теж збільшує ВВП – двічі. Зростання може відбуватися одночасно із зuboжінням: одні багатіють, інші не змінюються, довкілля виснажується, а статистика показує суцільний успіх.

Водночас повністю відмовитися від зростання означало б відмовити мільярдам людей у виході з бідності. Постає дилема: «Чи можна взагалі відокремити «більше» від «краще»? Чи є розвиток без зростання? Чи можливе зростання, яке не поглинає майбутнє заради теперішнього?»

Питання для обговорення

1. Чи існує порогова межа зростання, за якою воно вже не є прогресивним? Обґрунтуйте свою позицію.

2. Промисловий симбіоз (обмін відходами та ресурсами між підприємствами) пропонують як спосіб «технологічно вирішити» це протиріччя. Це справжнє вирішення чи лише відтермінування межі зростання? Свою думку аргументуйте.

Тема 1.3 Соціальна складова сталого розвитку

План заняття

Розгорнуте обговорення основних положень теми та таких питань:

1. Соціальний розвиток як головний чинник і показник забезпечення сталого розвитку.

2. Розвиток соціальної сфери: сучасний стан, проблеми, перспективи.

3. Соціальні виклики в сучасному світі: здоров'я, якість життя людини, соціальний захист, освіта та культура.

4. Практичне завдання.

Індекс людського розвитку (ІЛР/HDI) – інтегральний показник ПРООН, що вимірює досягнення країни за трьома вимірами людського розвитку. Значення ІЛР міститься в діапазоні від 0 до 1: до 0,550 – низький, 0,550–0,699 – середній, 0,700–0,799 – високий, від 0,800 – дуже високий рівень.

Тривале та здорове життя: Очікувана тривалість життя при народженні (років) мін = 20, макс = 85.

Знання та освіта: Середня тривалість навчання + очікувана тривалість навчання (років) мін = 0, макс = 15 / макс = 18.

Гідний рівень життя: ВНД на душу населення за ПКС: мін = 100, макс = 75 000.

Крок 1. Для кожного показника розраховується субіндекс за формулою нормалізації:

$$\text{Субіндекс} = (\text{фактичне значення} - \text{мін}) / (\text{макс} - \text{мін}). \quad (6)$$

Крок 2. Індекс освіти розраховується як середнє геометричне двох субіндексів:

$$I_{\text{освіта}} = \sqrt{(I_{\text{середня тривалість навчання}} \times I_{\text{очікувана тривалість навчання}})} \quad (7)$$

Крок 3. Індекс доходу розраховується через натуральний логарифм:

$$I_{\text{дохід}} = (\ln(\text{ВНД}_{\text{факт}}) - \ln(100)) / (\ln(75000) - \ln(100)). \quad (8)$$

Крок 4. ІЛР – середнє геометричне трьох індексів:

$$ІЛР = \sqrt[3]{(I_{\text{здоров'я}} \times I_{\text{освіта}} \times I_{\text{дохід}})} \quad (9)$$

Розрахуйте субіндекси та ІЛР для 4-х країн за наведеною методикою. Покажіть усі проміжні обчислення (табл. 2).

Таблиця 2 – Вихідні дані для розрахунку

Показник	Україна	Німеччина	Нігерія	Швеція
Очікувана тривалість життя (років)	69,6	80,6	53,0	83,0
Середня тривалість навчання (років)	11,3	14,1	6,7	12,6
Очікувана тривалість навчання (років)	15,1	17,0	10,0	17,8
ВНД на душу населення (дол. ПКС)	13 109	54 534	5 138	55 983
$I_{\text{здоров'я}}$				
$I_{\text{освіта}}$				
$I_{\text{дохід}}$				
ІЛР				

Порівняйте отримані результати: визначте групу розвитку кожної країни, складіть рейтинг і поясніть, який вимір найбільше впливає на розрив між країнами.

Проаналізуйте позицію України «Які виміри є «слабкими місцями» і які конкретні заходи державної політики могли б підвищити ІЛР у найближчі 10 років? Якими 1–2 індикаторами (окрім ВВП) варто доповнити оцінку розвитку економіки з вашого прикладу?»

Вимоги до презентації результатів. Усна презентація (3–5 хв) супроводжується наочними матеріалами: діаграмою порівняння ІЛР чотирьох країн та таблицею субіндексів. Додати слайди або інфографіку до письмової роботи. Оцінюються у 3 бали: глибина аналізу причин і зв'язку з розвитком, конкретність та обґрунтованість запропонованих інструментів, а також якість письмового звіту й упевненість під час усного захисту.

Завдання до самостійної роботи. Проблемне завдання «Корпоративна соціальна відповідальність» (письмовий контроль)

Міжнародна корпорація FastWear – один із найбільших виробників одягу у світі – щороку публікує звіт зі сталого розвитку, у якому декларує скорочення викидів CO₂ на 30 %, перехід на перероблені матеріали та підтримку добробуту працівників. Акції компанії зростають, бренд отримує нагороди за відповідальний бізнес. Водночас журналісти-розслідувачі встановили, що 70 % виробництва FastWear розміщено на фабриках у Бангладеш та Камбоджі, де середня зарплата швачки становить 95 дол. на місяць при орієнтовному рівні прожиткового мінімуму (living wage), який для порівняння використовують профспілки та міжнародні організації праці у 350 дол., робочий день становить 14 годин, а стічні води від фарбування тканин скидаються в річки без очищення. Скорочення викидів CO₂ досягнуто переважно завдяки перенесенню «брудних» виробництв до країн із «м'яким» екологічним законодавством, тобто викиди не зникли, а тільки перемістилися. Коли скандал набув розголосу, прес-служба FastWear заявила, що компанія «не несе прямої відповідальності за дії підрядників» і що всі її дії відповідають чинному законодавству країн, у яких вона присутня.

Питання для обговорення

1. Чи можна вважати діяльність FastWear прикладом корпоративної соціальної відповідальності, чи це «зелений камуфляж» (greenwashing)? Обґрунтуйте свою думку, спираючись на концепцію КСВ та принципи сталого розвитку.

2. Які економічні стимули спонукають транснаціональні корпорації переносити «брудні» виробництва до країн із нижчими стандартами? Як це пов'язано з поняттям «екологічного неокolonіалізму»?

3. Які інституційні механізми – на рівні держави, міжнародних організацій та самого бізнесу – могли б унеможливити подібні ситуації? Наведіть конкретні приклади з міжнародної практики.

Критерії оцінювання (максимум 6 бали)

Два бали здобувач отримує за обґрунтовану відповідь на перше запитання: чітке визначення того, чи є діяльність FastWear прикладом корпоративної соціальної відповідальності чи грінвошингу з опорою на конкретні факти кейсу (розбіжність між заявленим скороченням викидів і фактичним перенесенням виробництва, умови праці на фабриках-підрядниках) і на розуміння самої концепції КСВ.

Два бали нараховуються за глибину аналізу другого питання: розкриття економічних стимулів перенесення «брудних» виробництв (різниця у вартості робочої сили, м'якість екологічного регулювання) та обґрунтований зв'язок цього явища з поняттям екологічного неокolonіалізму, а не лише констатація факту нерівності.

Два бали ставляться за якість відповіді на третє запитання: конкретні, а не загальні пропозиції інституційних механізмів на рівні держави, міжнародних організацій і бізнесу, підкріплені реальними прикладами з міжнародної практики (стандарти, сертифікація, регуляторні механізми).

Якщо відповідь обмежується переказом фактів кейсу без власного аналітичного висновку або без наведення конкретних прикладів, відповідний бал знижується наполовину.

ЗМІСТОВИЙ МОДУЛЬ 2

ІНСТИТУЦІЙНЕ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ СТАЛОГО РОЗВИТКУ ЕКОНОМІКИ

Тема 2.1 Держава як гарант забезпечення сталого розвитку суспільства

План заняття

Розгорнуте обговорення основних положень теми та таких питань:

1. Державна еколого-економічна політика забезпечення сталого розвитку.
2. Законодавчо-правові засади сталого розвитку.
3. Формування національних стратегій гармонізації життєдіяльності суспільства та збалансованого розвитку на всіх рівнях.
4. Організація та аналіз впровадження заходів сталого розвитку: соціальна відповідальність бізнесу та зелена економіка як механізми реалізації концепції сталого розвитку.
5. Практичне завдання «Зустрілися якось «Бура» і «Зелена» економіка».

Уявімо суперечку двох уособлень економічної моделі – «Бурої» та «Зеленої» Економік. «Бура» переконана: багатство країни у тому, скільки ресурсів вдалося видобути з надр землі, і чим інтенсивніше вести розробку родовищ, тим заможнішим стає суспільство. «Зелена» заперечує: справжнє багатство – не в тому, скільки взято з природи, а в тому, наскільки ефективно це використано і чи залишається щось для наступних поколінь.

Розмова швидко переходить у предметну площину. «Зелена» економіка наводить факти: у низці європейських країн частка відновлюваної енергетики в загальному енергоспоживанні вже перевищує 30 %, а окремі держави випереджають середній показник у рази – Швеція покриває близько двох третин усього енергоспоживання (включно з опаленням і транспортом) за рахунок відновлюваних джерел, а Австрія та Швеція виробляють із ВДЕ вже понад 85–90 % усієї електроенергії. У певні дні вітрові та сонячні станції Німеччини, Португалії чи Данії повністю або з надлишком забезпечують національне споживання енергії. До 2050 року понад 140 країн, включно з Україною, декларують намір перейти на відновлювані джерела енергії.

Ключовим є те, що вартість «зеленої» енергії вже сьогодні у десятках країн нижча за вугільну, а з урахуванням екологічних збитків «бура» енергетика програє й поготів.

Ще переконливіший аргумент – сам спосіб виробництва. Класичне (субтрактивне) виробництво – коли з природного матеріалу «відсікають зайве» – залишає у відходах видобуті ресурси і обмежену частку перетворює на корисний продукт. Натомість адитивні технології (3D-друк) працюють за протилежним принципом – «додавання шар за шаром», без відходів, здатні змінити це співвідношення на 95 % корисного використання проти 5 % втрат. У поєднанні з матеріалами органічного походження (целюлозою, кремнієм), які легко повертаються в природний цикл, це відкриває шлях до принципово нової, малоресурсної моделі виробництва.

Головна ж відмінність двох моделей, з погляду «зеленої» економіки, у ставленні до природи: для «бурої» вона кар'єр для одноразового видобутку й звалище для відходів; для «зеленої» – реактор, що безперервно відтворює ресурси, про робочий стан якого потрібно постійно дбати. Три технологічні основи цього переходу – відновлювана енергетика, цифрові технології та «розумні» мережі – за іронією долі зародилися саме в надрах «бурої» економіки.

Питання для обговорення

1. Наскільки реально вже сьогодні відмовитися від «бурої» економіки в умовах України та світу? Які наслідки матиме одномоментна, а не поступова відмова від «бурої» економіки?

2. Якими інструментами державної еколого-економічної політики (податковими, регуляторними, стимулюючими) держава може пришвидшити перехід до зеленої економіки, не спричинивши соціальних і економічних потрясінь?

3. Як соціальна відповідальність бізнесу може доповнювати державну політику під час переходу до зеленої економіки? Наведіть приклад ролі приватного сектора, яку не може відіграти держава.

4. Які сектори «зеленої» економіки найперспективніші для національної стратегії розвитку України та чому?

Форма подання: команда готує спільний письмовий звіт і завантажує його. Результати представляються та захищаються усно.

Критерії оцінювання. Змістова частина (до 2-х балів) – обґрунтованість оцінки реалістичності й наслідків переходу; конкретність запропонованих інструментів державної політики та посилання на законодавчі й міжнародні засади; чіткість розмежування ролей держави та бізнесу (КСВ) у цьому процесі.

Форма подання (до 1-го бала): структурованість і грамотність звіту, упевненість під час усного захисту, аргументованість відповідей на запитання.

Тема 2.2 Освіта та наука в інтересах сталого розвитку

План заняття

Розгорнуте обговорення основних положень теми та таких питань:

1. Людський розвиток як головний чинник і показник суспільного прогресу.
2. Суспільні інститути розвитку та екологізація свідомості й господарського життя.
3. Особливості концепції освіти для сталого розвитку.
4. Наукові передумови формування принципів сталого розвитку природи та суспільства.
5. Практичне завдання «Інтелектуальний будинок – технології в гармонії з людиною».

Поняття «інтелектуальний будинок» виникло у США на початку 1980-х років як реакція на потребу поєднати розрізнені інженерні системи будівлі в єдине автоматизоване середовище, зорієнтоване не тільки на комфорт, а на й раціональне співіснування людини, техніки та ресурсів довкілля. Показово, що навіть сама назва – «в гармонії з людиною» – відображає ширшу філософську ідею: технологічний прогрес має значення лише тоді, коли він підвищує якість життя людини, а не існує заради самої техніки. У цьому сенсі концепція

«розумного будинку» – практичний приклад того, як науково-технічний розвиток може узгоджуватися з ідеєю людського розвитку: він звільняє час і ресурси людини (за рахунок автоматизації рутинних процесів), знижує ризики для здоров'я і безпеки (пожежна та охоронна сигналізація, контроль доступу) та створює середовище, яке підлаштовується під потреби мешканця, а не навпаки.

Багаторічний світовий досвід – понад тридцять років упровадження автоматизованих систем управління (АСУ) у розвинених країнах – підтверджує практичну доцільність такого підходу: економія енергоресурсів становить 20–30 %, продуктивність праці зростає на 5–8 %, а системи здатні прогнозувати зношування обладнання та завчасно проводити профілактику¹. Це означає, що інтелектуалізація будівель – не тільки зручність, а й конкретний інструмент ресурсозбереження та зниження антропогенного навантаження на довкілля, тобто складова екологізації господарського життя. Показово й те, що розвинені країни вже сформували наукові та нормативні передумови для цього: існують міжнародні стандарти інтегрованого керування будівлями (наприклад, EIB у Європі, LonWorks в Америці, C-Bus у Британії та Азії), а також документи на кшталт ISO 16484 Building Automation and Control Systems, які закріплюють принципи ефективного та безпечного керування ресурсами будівлі на науковій основі.

В Україні ситуація інша. Ринок АСУ ще дуже молодий, і головним критерієм цінності «розумного будинку» українці вважають безпеку, тоді як ресурсозбереження – питання другорядне. Умовна компанія «Inteldome»² – один із вітчизняних системних інтеграторів у сфері «інтелектуальної нерухомості» – впроваджує комплексні рішення: від структурованих кабельних систем, енергопостачання й освітлення до опалення, вентиляції, охоронних і протипожежних систем. Компанія співпрацює з провідними світовими

¹ Наведені кількісні показники є узагальненими орієнтирами за галузевими оцінками ринку building automation і використовуються в кейсі для навчальної ілюстрації масштабу ефекту, а не як чіткі статистичні дані конкретного джерела.

² Компанія «Inteldome» та її представники в цьому кейсі є узагальненим, ілюстративним прикладом, що не описує конкретну реально існуючу юридичну чи фізичну особу, а моделює типову ситуацію на ринку систем автоматизації будівель в Україні.

виробниками обладнання (зі США, Канади, Німеччини, Австрії, Фінляндії, Франції), що типово для лідерів цього сегмента, має міжнародну сертифікацію систем менеджменту якості (наприклад, серії ISO 9001) та може входити до профільних міжнародних асоціацій (наприклад, LonMark International, EBA), що дозволяє їй працювати за визнаними у світі науково обґрунтованими стандартами.

Проте головна перешкода для компанії – не технологічна, а суспільна: низький рівень поінформованості й екологічної свідомості потенційних споживачів. Частина українців вважає системи управління будинком небезпечними, інші – марною тратою грошей, треті, навпаки, приписують їм нереалістичні можливості. Це свідчить про брак належної освітньої роботи: населенню бракує наукових знань про принципи роботи таких систем, розуміння їхньої ролі в збереженні ресурсів. Усвідомлюючи це, керівництво «Inteldome» намагається формувати «контактні аудиторії» через публікації у ЗМІ, спеціалізовані виставки (як-от, Smart House, ЦифроМанія, Kyiv Hi-Fi Show) та освітні програми для фахівців, тобто, по суті, займається просвітницькою діяльністю, спрямованою на зміну масової свідомості та господарської культури. Дослідження ринку підтверджують: у секторі ділової нерухомості попит на «інтелектуальні будівлі» вже зростає приблизно на 10 % щороку, і в найближчі п'ять років прогнозується збільшення на 15–20 %, що свідчить про поступове зрушення суспільної свідомості в бік більш сталих моделей господарювання. До того ж 70 % споживачів таких систем в Україні – це приватні особи, а 30 % – корпоративний сектор, що саме і відображає специфіку національного менталітету та рівень екологічної свідомості населення³.

³ Наведені кількісні показники є узагальненими орієнтирами за галузевими оцінками ринку building automation і використовуються для навчального ілюстрування масштабу ефекту, а не як чіткі статистичні дані конкретного джерела.

Питання для обговорення

1. Як приклад, «розумний будинок» ілюструє зв'язок між технологічним і людським розвитком, тобто підвищенням якості життя людини, а не лише технічним прогресом. У чому виявляється екологізація господарського життя на прикладі діяльності компанії «Inteldome»? Які конкретні економічні та ресурсні ефекти це дає?

2. Чому брак освіти щодо сталого розвитку (низька поінформованість, помилкові уявлення населення) гальмує поширення ресурсозберігаючих технологій в Україні? Які освітні інструменти могли б це виправити?

3. Запропонуйте низку заходів (освітніх, інформаційних, регуляторних), які могли б пришвидшити перехід українського ринку нерухомості до принципів сталого розвитку.

4. Які наукові дисципліни (кібернетика, системний аналіз, екологія, енергетика) стали теоретичним підґрунтям для виникнення концепції «інтелектуального будинку» як практичного втілення принципів сталого розвитку?

Критерії оцінювання (максимум 3 бали)

Один бал здобувач отримує, якщо він чітко й на конкретних фактах із кейсу розкриває зв'язок між технологією «розумного будинку» та ідеєю людського розвитку й екологізації господарського життя, тобто показує, що бачить у кейсі не просто бізнес-історію, а й приклад узгодження технологічного прогресу з потребами людини й довкілля. Другий бал ставиться за грамотний аналіз ролі суспільної свідомості, освітніх інститутів і наукових / нормативних передумов у поширенні таких технологій: здобувач має пояснити, чому саме брак освіти для сталого розвитку та науково обґрунтованих стандартів стримує ринок в Україні, базуючись на порівнянні з досвідом інших країн, наведеним у кейсі. Третій бал нараховується за самостійність і практичну обґрунтованість запропонованих рішень: відповідь не повинна обмежуватися переказом того, що надає «Inteldome», а має запропонувати власне бачення того, як освітні,

інформаційні чи регуляторні заходи можуть пришвидшити екологізацію свідомості та господарської практики в Україні. Якщо відповідь зводиться лише до опису фактів кейсу без намагання пов'язати їх із темою заняття або без власних висновків, оцінка знижується на 0,5–1 бал залежно від глибини прогалини.

Тема 2.3 Фінансування сталого розвитку

План заняття

Розгорнуте обговорення основних положень теми та таких питань:

1. Налагодження роботи інститутів формування та розподілу ресурсів на користь сталого розвитку.
2. Інвестиційно-інноваційні засади сталого економічного розвитку.
3. Практичне завдання «Два рецепти досягнення рівності».

Іспанська епіграма XVII століття лаконічно окреслює давню суспільну дилему: як подолати нерівність між людьми, якщо один шлях – «зрівняти» всіх примусово, а інший – фактично виключити «незручних» із суспільного життя? Про рівність – «Чи хочете ви, щоб у світі не стало горбатих, чи щоб горб мав кожен?» – гостро ставить питання: або штучне вирівнювання всіх, або усунення відмінності через відторгнення. На перший погляд, це тільки риторичний прийом, але за ним стоїть цілком реальна проблема: як суспільство і держава повинні формувати та розподіляти ресурси, щоб подолати нерівність не ціною деградації одних заради інших, а на засадах сталого розвитку?

Перший «рецепт» – егалітаризм – історично реалізувався в моделі розподілу ресурсів колишнього СРСР: політика оплати праці й соціального забезпечення була побудована так, щоб звести матеріальний стан усіх громадян до відносно рівного, невисокого рівня. З погляду інституційної економіки це приклад того, як інститут розподілу ресурсів може формально досягти «рівності», але при цьому не створювати передумов для сталого розвитку: відсутність диференціації доходів руйнувала стимули до інвестицій у людський капітал, інновації та підвищення продуктивності, а сам рівень життя, який

гарантувала «урівнялівка», лише трохи перевищував поріг бідності. Інакше кажучи, інститут, який розподіляє ресурси на користь механічної рівності, а не на користь розвитку можливостей людини, є неефективним і несталим у довгостроковій перспективі – він не створює бази для інвестицій, інновацій чи зростання сукупного суспільного багатства.

Другий «рецепт» – дискримінація та відторгнення людей з фізичними чи психічними особливостями – демонструє протилежну, ще більш руйнівну інституційну патологію: замість того щоб спрямовувати ресурси на інтеграцію вразливих груп у продуктивне життя суспільства, інститути спрямовували їх на ізоляцію чи знищення. Історія знає крайні форми такої політики – масове знищення людей із психічними та фізичними вадами в рамках нацистської програми «Евтаназія» (операція Т-4) у Німеччині, а також примусове переселення людей з інвалідністю в регіони, непридатні для життя, у СРСР 1930-х років. Але й сьогодні в Україні існує м'якша, проте системна форма того самого підходу – інституційне недофінансування безбар'єрності: застарілі будівельні норми, високі бордюри, відсутність пандусів, непристосованість громадського транспорту, брак тактильного покриття та звукових світлофорів для людей із вадами зору. Це означає, що держава не спрямовує достатньо ресурсів та інвестицій у створення інфраструктури, яка дозволила б людям з інвалідністю бути повноцінними учасниками економічного життя, а отже, і повноцінним джерелом людського капіталу та економічного зростання.

З погляду сталого розвитку обидва «рецепти» епіграми є хибними альтернативами. Справжня відповідь на проблему нерівності – не урівнялівка і не відторгнення, а розбудова інститутів, які формують і розподіляють ресурси так, щоб розширювати можливості кожної людини: інвестиції в доступне середовище, інклюзивну освіту, охорону здоров'я та інфраструктуру створюють довгостроковий економічний ефект – залучення до продуктивної праці тих груп населення, які раніше були виключені з економіки. Це, по суті, інвестиційно-інноваційна логіка сталого розвитку: ресурси, вкладені сьогодні в усунення бар'єрів (архітектурних, транспортних, освітніх), у перспективі повертаються

зростанням продуктивності, розширенням ринку праці та зменшенням соціальних видатків на утримання ізольованих груп населення.

Питання для обговорення

1. Епіграма нав'язує читачеві логічну помилку: існують лише два шляхи подолання нерівності – урівнялівка чи відторгнення. Доведіть, що ефективні інститути розподілу ресурсів пропонують третій шлях, і опишіть його на прикладах із кейсу.

2. Чому радянська модель урівнялівки є прикладом інституту розподілу ресурсів, несумісного з принципами сталого розвитку? Які саме механізми стимулювання інновацій та інвестицій вона руйнувала?

3. Чи можна недофінансування безбар'єрного середовища в Україні можна розглядати як приклад неефективного розподілу ресурсів державними інститутами? Які інвестиції потрібні для усунення цієї ситуації?

4. Обґрунтуйте, чому інвестиції в інклюзивну інфраструктуру (доступність, освіта, охорона здоров'я для вразливих груп) варто розглядати не як соціальні витрати, а як складову інвестиційно-інноваційної стратегії сталого економічного розвитку.

Критерії оцінювання (максимум 3 бали)

Перший бал виставляється, якщо здобувач чітко демонструє розуміння того, що обидва «рецепти» епіграми є прикладами дисфункціональних інститутів розподілу ресурсів – урівняльного і дискримінаційного – і може пояснити, чому жоден із них не відповідає критеріям сталого розвитку, використовуючи конкретні факти з кейсу (радянська соціальна політика, історичні приклади відторгнення, сучасний стан безбар'єрності в Україні). Другий бал нараховується за грамотний аналіз зв'язку між інвестиціями в інклюзивність (доступне середовище, освіта, інфраструктура) та довгостроковим економічним ефектом: здобувач має показати, що розуміє інвестиційно-інноваційну логіку сталого розвитку, а не розглядає такі витрати

лише як соціальну благодійність. Третій бал ставиться за самостійно сформульовану, реалістичну пропозицію моделі інституту розподілу ресурсів чи конкретної інвестиційної політики, яка одночасно вирішує проблему нерівності та відповідає критеріям сталого розвитку. Відповідь має виходити за межі переказу кейсу й пропонувати власне аналітичне рішення. Якщо відповідь обмежується переказом фактів кейсу без зв'язку з інституційною чи інвестиційною логікою сталого розвитку або без власних висновків, оцінка знижується на 0,5–1 бал залежно від глибини прогалини.

Завдання до самостійної роботи. Побудова кривої Лоренца

Побудуйте криву Лоренца, що відображає розподіл сукупного доходу країни між населенням, за таких вихідних даних. Усе населення країни умовно поділено на шість рівних за чисельністю груп (кожна група становить $1/6$ або приблизно 16,7 % населення), впорядкованих за рівнем доходу. На ці групи припадають такі частки сукупного доходу країни: 35 %, 25 %, 1 %, 10 %, 8 % і 7 %.

На підставі побудованої кривої Лоренца проаналізуйте ситуацію з розподілом доходів у цій країні: визначте ступінь нерівності, порівняйте отриману криву з лінією абсолютної рівності, оцініть, наскільки нерівномірно розподілені доходи між бідними та багатими групами населення, і зробіть висновки щодо можливих напрямів державної політики перерозподілу доходів. Як інститути розподілу доходів впливають на форму кривої Лоренца?»

Критерії оцінювання (максимум 6 балів)

Два бали здобувач отримує за правильну побудову кривої Лоренца: коректне впорядкування груп населення за зростанням доходу, правильний розрахунок кумулятивних часток населення та доходу для кожної з шести груп, а також грамотне графічне зображення отриманої кривої разом із лінією абсолютної рівності на одних координатних осях.

Ще один бал нараховується за правильний розрахунок чи обґрунтовану оцінку коефіцієнта Джині (або принаймні якісний аналіз площі між кривою та лінією рівності), що підтверджує кількісне розуміння ступеня нерівності. Один бал ставиться за змістовний якісний аналіз форми кривої – визначення того, наскільки вона відхиляється від лінії рівності, на якому відрізку розрив найбільший (серед бідних чи багатих груп) і як це свідчить про характер нерівності в економіці країни. Ще один бал виставляється за порівняльний контекст: здобувач має співвіднести отримане значення коефіцієнта Джині або форму кривої зі світовими орієнтирами (наприклад, показниками країн із низькою чи високою нерівністю), демонструючи розуміння того, наскільки типовою чи критичною є ситуація в аналізованій країні. Останній бал нараховується за обґрунтовані висновки та практичні рекомендації щодо політики перерозподілу доходів (прогресивне оподаткування, соціальні трансферти, інвестиції в людський капітал), які логічно випливають із проведеного аналізу, а не є формальним переліком загальних фраз. Якщо здобувач допускає помилки в кумулятивних розрахунках або обмежується наведенням цифр без пояснення їх економічного змісту, бали знімаються пропорційно характеру та кількості помилок.

ЗМІСТОВИЙ МОДУЛЬ 3

МІЖНАРОДНЕ СПІВРОБІТНИЦТВО ЩОДО ДОСЯГНЕННЯ СТАЛОГО РОЗВИТКУ

Тема 3.1 Глобальні проблеми сталого розвитку людства як запорука сталого розвитку

План заняття

Розгорнуте обговорення основних положень теми та таких питань:

1. Глобалізація економічного життя і науково-технічні та морально-етичні причини глобальної екологічної кризи.
2. Система поглядів на причини глобальної екологічної кризи.

3. Принципи, поняття і актуальні проблеми сталого розвитку і оптимальної стратегії природокористування: захист, відновлення екосистем суші, збереження і раціональне використання водних ресурсів.

4. Практичне завдання «Аналіз сталих практик у сфері освіти та споживання за методом 5W».

Тема «Освіта та споживання як важелі подолання глобальної екологічної кризи».

Мета: навчитися застосовувати метод 5W (Who, What, When, Where, Why) для аналізу соціально-економічних явищ, пов'язаних із переходом до сталих моделей споживання й екологічно свідомої освіти; розвивати критичне й системне мислення через аналіз мотивів різних груп населення в умовах глобальної екологічної кризи.

Щороку людство вичерпує річний запас відновлюваних ресурсів планети дедалі швидше: за оцінками Global Footprint Network, «День екологічного боргу» (Earth Overshoot Day) настає вже наприкінці липня, тобто з початку серпня людство живе «в борг» перед екосистемами суші та водними ресурсами планети. Одночасно понад 2 мільярди людей у світі досі не мають безпечного доступу до питної води, деградація ґрунтів загрожуює продовольчій безпеці, а глобалізація виробничих ланцюгів переносить екологічне навантаження з країн-споживачів на країни з нижчими екологічними стандартами.

Держави ухвалюють стратегії сталого розвитку, заклади освіти впроваджують курси з екологічної грамотності, компанії декларують «зелені» ініціативи, але моделі особистого й колективного споживання здебільшого залишаються незмінними. Виникають ключові питання: «Чому науково обґрунтовані знання про причини глобальної екологічної кризи не трансформуються масово в реальні зміни в споживчій поведінці? Яку роль у подоланні цього розриву відіграє освіта і чи достатньо самої обізнаності, щоб змінити звички?»

Порядок виконання завдання

1. Надайте розгорнуті відповіді на п'ять запитань щодо методу 5W, застосовані до теми сталих практик у сфері освіти та споживання:

Хто (Who) формує культуру сталого споживання сьогодні – заклади освіти, держава, бізнес чи соціальні мережі? Проаналізуйте, які саме інституції та актори реально впливають на споживчі звички населення і чи узгоджені між собою їхні меседжі (наприклад, освітні програми проти маркетингу масового споживання).

Що (What) має змінитися, щоб сталі практики споживання (свідома відмова від надлишкового споживання, ресурсоефективність, відповідальний вибір товарів) сприймалися як реалістичний і престижний спосіб життя, а не як обмеження чи жертва? Визначте конкретні бар'єри – економічні, культурні, інформаційні – які сьогодні заважають масовому переходу до сталого споживання.

Де (Where) формуються практики сталого споживання – вдома, у закладі освіти, у громаді чи онлайн? Порівняйте вплив різних середовищ і визначте, яке з них має найбільший потенціал для змін у контексті природоохоронних цілей (збереження водних ресурсів, екосистем суші).

Коли (When) людина починає усвідомлювати зв'язок між власним споживанням і глобальною екологічною кризою? Проаналізуйте, на якому віковому чи освітньому етапі формування таких настанов є найефективнішим (дошкільна / шкільна освіта, студентські роки, доросле життя).

Чому (Why) освітні й просвітницькі ініціативи щодо сталого споживання зазвичай залишаються декларативними, а не змінюють реальну поведінку, і як це впливає на темпи подолання глобальної екологічної кризи? Розкрийте розрив між обізнаністю (знанням про проблему) і фактичною зміною звичок.

2. Проведіть сегментацію цільової аудиторії за методом Шеррінгтона (5W), застосовуючи його щодо теми сталого споживання: виділіть 4–5 сегментів населення (наприклад, «свідомі практики сталого способу життя», «прагматики, які змінюють звички лише заради економії», «скептики щодо ефективності

індивідуальних дій», «ті, хто не має ресурсів для сталого вибору», «прихильники «показової» екологічності без реальних змін поведінки») і для кожного визначте: хто вони, що вони думають і цінують, як поведуться у щоденному споживанні та яка освітня чи комунікаційна стратегія здатна на них реально вплинути.

3. Опишіть двох-трьох типових представників за методом персонажів. Для кожного персонажа створіть: ім'я та короткий опис, демографічні дані (вік, освіта, місце проживання), рівень доходу та спосіб життя, історію про його ставлення до сталого споживання й екологічної освіти, можливі сценарії того, як конкретні освітні або регуляторні ініціативи можуть вплинути на зміну його поведінки, і конкретні рекомендації щодо комунікації з ним.

4. Сформулюйте висновок про те, які освітні, комунікаційні або державні заходи здатні найефективніше подолати розрив між обізнаністю про глобальну екологічну кризу та реальною зміною моделей споживання, що ґрунтуються на проведеному аналізі сегментів і персонажів. Поєднайте висновок із принципами раціонального природокористування (захист екосистем суші, збереження водних ресурсів).

Критерії оцінювання (максимум 2 бали)

Один бал здобувач отримує за повне та змістовне застосування методу 5W до теми сталих практик у сфері освіти та споживання: відповіді на всі п'ять запитань мають бути конкретними, базуватися на реальні соціально-економічні механізми (роль освіти, держави, бізнесу, медіа у формуванні споживчої поведінки), пов'язувати проблему споживання з причинами глобальної екологічної кризи, а не зводитися до загальних декларацій.

Другий бал нараховується за якісне виконання сегментації цільової аудиторії та методу персонажів: сегменти мають чітко розрізнятися за цінностями й поведінкою щодо сталого споживання, персонажі – правдоподібними й деталізованими (демографія, мотиви, бар'єри, сценарій впливу освітніх ініціатив), а підсумкові рекомендації щодо

освітньої / комунікаційної стратегії – логічно впливати з опису персонажа й підсумкового висновку про подолання глобальної екологічної кризи, а не бути формальним переліком загальних фраз.

Проблемне завдання «Чи варто бути благодійником?»

У «Різдвяній пісні» Чарльза Дікенса є показовий епізод: напередодні Різдва до контори Ебенезера Скруджа приходять два джентльмени і просять зробити пожертву на користь бідних і знедолених, яким особливо важко в святкові дні. Скрудж запитує, чи не ліквідовані ще в'язниці та робочі притулки, і, дізнавшись, що ці установи й закон про бідних ще досі діють, робить висновок: він уже й так підтримує систему соціальної допомоги – через податки, і цього, на його думку, достатньо. На пропозицію все ж пожертвувати щось додатково для тих, хто не може або не хоче звертатися до робітних домів, Скрудж відповідає цинічно: якщо бідняки воліють померти, це лише скоротить «надлишок населення», і особисто його ця проблема не стосується.

Ця розмова відображає реальний стан соціального захисту в Англії другої половини XIX століття – часу, коли ще не існувало сучасних, розвинених систем соціальної підтримки. Її витoki сягають XV–XVII століть: закон про бідних 1601 року покладав відповідальність за незаможних на церковний прихід, закон про осілість 1662 року прив'язав право на допомогу до місця проживання, а «Акт про перевірку робітним домом» 1723 року поставив бідняків перед вибором – отримувати грошову допомогу чи йти працювати в робітний дім за їжу, одяг і дах над головою. Попри спроби реформ (зокрема Акт 1782 року, що дозволяв об'єднувати ресурси кількох приходів), зростання населення, дорожнеча хліба та поширення мальтузіанських ідей на початку XIX століття призвели до посилення умов допомоги: реформа 1834 року скоротила державні дотації і зробила робітний дім, по суті, в'язницеподібну установу, центральним інструментом соціальної підтримки, а саму допомогу менш доступною.

Умови в тогочасних в'язницях і робітних притулках, хоч і давали людям їжу та дах, були настільки суворими, що частина бідняків справді воліла померти, ніж потрапити туди. Це порушує питання про те, наскільки актуальне таке протиставлення «формальної» державної допомоги та особистої благодійності сьогодні, зокрема, чи повторюють подібні проблеми умови перебування в українських дитячих інтернатах і будинках для літніх людей і які альтернативи могли б забезпечити більш гідні умови для вразливих груп населення з огляду на світовий досвід.

Ключова суперечність, закладена в діалозі зі Скруджем, – це логіка «я сплачую податки, з яких держава фінансує допомогу знедоленим, тож особисто я не зобов'язаний займатися благодійністю». Ця позиція ставить під сумнів саму необхідність приватної філантропії там, де вже існує державна система соціального захисту, і водночас порушує питання: «Чому благодійне фінансування соціальних проєктів здебільшого забезпечує кращу якість їх реалізації, ніж повне покладання цієї функції на державу?» Звідси випливає й практичне питання розподілу відповідальності: «Які напрями соціального захисту доцільно залишати державі, а які – передавати меценатам і благодійним фондам та якої політики в цьому питанні дотримується сучасна Україна?»

Питання для обговорення

1. Чи було достатньо тогочасних в'язниць і робітних притулків для гідного забезпечення життя бідних в Англії XIX століття, якщо навіть частина знедолених «радіше померла б», ніж скористалася ними? Чи можна провести паралель із сучасними українськими інтернатами та притулками для літніх людей і які альтернативи варто розвивати з огляду на світовий досвід?

2. Наскільки слушна логіка Скруджа: «Я сплачую податки, отже, не зобов'язаний займатися благодійністю»? Чому благодійне фінансування соціальних проєктів забезпечує кращу якість їх реалізації порівняно з тим, коли ця функція покладається винятково на державу?

3. За якими критеріями можна визначити, які напрями соціального захисту мають брати на себе меценати та благодійні фонди, а які доцільніше залишити у сфері відповідальності держави? Якої політики в цьому аспекті дотримується Україна і чому?

4. Яку роль відіграють міжнародні донори та фонди у фінансуванні соціального захисту в країнах, що розвиваються, і чи можна вважати таку допомогу формою імплементації міжнародних стандартів соціальної відповідальності, властивих розвинутим країнам?

Критерії оцінювання (максимум 2 бали)

Один бал здобувач отримує за обґрунтований аналіз перших двох питань: чітку оцінку історичної ситуації з англійськими робітними домами та коректну, а не поверхову, паралель із сучасним станом українських інтернатів і закладів для літніх людей, а також аргументовану позицію щодо логіки «сплачую податки – не зобов'язаний займатися благодійністю» з поясненням, чому приватне фінансування зазвичай забезпечує кращу якість реалізації соціальних проєктів.

Другий бал нараховується за якість відповіді на третє й четверте питання: чітко сформульовані критерії розмежування відповідальності держави та меценатів / фондів із прикладом політики України в цьому питанні, а також обґрунтовану оцінку ролі міжнародних донорів у фінансуванні соціального захисту країн, що розвиваються.

Якщо відповідь зводиться до переказу фактів кейсу без власної аргументованої позиції, відповідний бал знижується до 0,5.

Тема 3.2 Міжнародний досвід і міжнародне співробітництво у питанні сталого розвитку

План заняття

Розгорнуте обговорення основних положень теми та таких питань:

1. Роль міжнародної спільноти у визначенні, формуванні та реалізації засад сталого розвитку.
2. Наддержавні інститути регулювання запровадження концепції сталого розвитку.
3. Імплементация досвіду розвинутих країн у вирішенні екологічного вектора сталого розвитку: міжнародні стандарти та методи регулювання раціонального використання природних ресурсів, впровадження принципів техногенної безпеки.
4. Україна у глобальних вимірах сталого розвитку: проблеми, засоби реалізації концепції та етапи переходу до сталого розвитку.
5. Прослуховування доповідей із критичним аналізом на тему «Соціальні мережі більше сприяють розвитку демократичних цінностей, ніж шкодять суспільству».

Кожен здобувач має самостійно підготувати доповідь із захистом однієї з позицій – «за» або «проти» – щодо впливу соціальних мереж на розвиток демократичних цінностей у суспільстві. Доповідь має містити чітку тезу, аргументи з посиланням на конкретні приклади чи дослідження (соціологічні опитування, кейси мобілізації громадянського суспільства через соціальні мережі, приклади дезінформаційних кампаній чи маніпуляцій громадською думкою), а також передбачати відповіді на можливі контраргументи.

Прослухайте доповіді одnogрупників на цю тему та здійсніть їхній критичний аналіз. У процесі слухання звертайте увагу на якість аргументації, доказову базу (наведені міжнародні стандарти, приклади імплементации досвіду розвинутих країн, конкретні дані щодо України) та логічну структуру кожного виступу. За результатами прослуховування підготуйте письмовий критичний відгук, у якому зіставте представлені позиції та сформулюйте власний

обґрунтований погляд щодо ролі міжнародної спільноти й наддержавних інститутів у визначенні та реалізації засад сталого розвитку з урахуванням етапу переходу України до цієї концепції.

Критерії оцінювання (максимум 2 бали)

Один бал здобувач отримує за якість підготовленої та виголошеної власної доповіді: чітко сформульована теза, логічно побудована аргументація з конкретними фактами (соціологічні дані, приклади впливу соціальних мереж на громадянську активність чи поширення дезінформації, порівняльний досвід різних країн щодо регулювання платформ), а також переконливе передбачення і спростування можливих контраргументів опонентів. Другий бал нараховується за якість письмового критичного відгуку на доповіді одногрупників: здобувач має неупереджено зіставити аргументацію обох позицій, оцінити їх доказовість і логічну послідовність, а також сформулювати власний обґрунтований висновок щодо ролі міжнародної спільноти та наддержавних інститутів у реалізації концепції сталого розвитку, зокрема щодо того, наскільки цей досвід застосовуваний до сучасного етапу переходу України до сталого розвитку. Якщо доповідь чи відгук обмежується загальними твердженнями без конкретних прикладів або власної аналітичної позиції, відповідний бал знижується до 0,5.

Завдання до самостійної роботи. Проблемне завдання «Екологічний неоколоніалізм у виробництві літієвих батарей для електромобілів» (письмовий контроль)»

Світова економіка стрімко переходить на електромобілі та відновлювану енергетику, і ключовим елементом цього переходу стали літієві батареї. Для їх виробництва потрібні рідкісні метали – літій, кобальт, нікель та інші рідкоземельні матеріали, попит на які постійно зростає. Компанія «ElectroGlobal» планує збільшити виробництво батарей на 30 % уже наступного року, щоб задовольнити зростаючий попит на ринках ЄС і США.

Проблема полягає в тому, що екологічний і соціальний тягар цього виробництва майже повністю лягає на країни Глобального Півдня, тоді як економічну вигоду отримують компанії та країни Глобальної Півночі. Демократична Республіка Конго забезпечує 70 % світового видобутку кобальту – здебільшого вручну у невеликих шахтах, де робітники отримують 2–3 дол. на день і працюють у небезпечних умовах без базових засобів захисту. Чилі та Аргентина видобувають понад 50 % світового літію із соляних розсолів, витрачаючи до 500 000 літрів води на кожну тонну літію, що виснажує водні ресурси місцевих громад і порушує баланс екосистем. В Австралії видобуток літію та ніобію ведеться у відкритих кар'єрах із застосуванням важкої техніки й хімікатів, що спричиняє деградацію земель і забруднення води.

Натомість самі батареї та електромобілі виробляються переважно в США, Німеччині та Китаї – саме там зосереджені технології, дизайн, збірка й маркетинг, тобто найприбутковіші етапи виробничого ланцюга. За даними НУО «GreenFuture», виробництво однієї тонни літію або кобальту в середньому потребує 450–500 тис. літрів води, спричиняє 7–10 тонн викидів CO₂ і деградацію до 3-х гектарів землі, а соціальні наслідки включають низьку оплату праці та серйозні ризики для здоров'я працівників. Ці показники ілюструють глибоку структурну нерівність у глобальному виробничому ланцюгу – явище, яке дедалі частіше називають екологічним неоколоніалізмом.

Питання для обговорення

1. Чи можна назвати ланцюг виробництва літійових батарей екологічним неоколоніалізмом і чому?
2. Хто несе більшу відповідальність за негативний вплив – транснаціональні корпорації чи кінцеві споживачі електромобілів у розвинених країнах (наприклад, США, Німеччина, Японія)?
3. Якщо компанія «ElectroGlobal» змушена обирати між зменшенням водоспоживання, зниженням викидів CO₂ та поліпшенням умов праці у країнах – видобувачах Глобального Півдня, якими мають бути пріоритети і чому?

Критерії оцінювання (максимум 4 бали)

Один бал здобувач отримує за обґрунтоване визначення того, чи є описаний виробничий ланцюг проявом екологічного неокolonіалізму: відповідь має базуватися на конкретних фактах кейсу (розподіл екологічного й соціального тягаря між Глобальним Півднем і Північчю, диспропорція між видобутком сировини та отриманням прибутку) і демонструвати розуміння самого поняття неокolonіалізму, а не тільки констатувати нерівність.

Другий бал нараховується за глибину аналізу питання відповідальності: здобувач має розглянути роль як транснаціональних корпорацій (контроль над ланцюгом постачання, вибір постачальників, стандарти виробництва), так і кінцевих споживачів (попит, готовність платити за етичнішу продукцію), уникаючи спрощеного покладання вини лише на одну сторону та обґрунтовуючи свою позицію аргументами.

Третій бал ставиться за якість вирішення дилеми пріоритетів компанії «ElectroGlobal» (вода, CO₂, умови праці): відповідь має містити чітко обґрунтовану ієрархію пріоритетів із поясненням критеріїв вибору (наприклад, невідворотність шкоди, вплив на життя і здоров'я людей проти довгострокових екологічних наслідків), а не довільний перелік без аргументації.

Четвертий бал нараховується за загальну системність і самостійність мислення: студент має пов'язати відповіді на всі три питання в цілісну позицію щодо глобальної нерівності у виробничих ланцюгах і запропонувати власні, реалістичні шляхи її пом'якшення (міжнародні стандарти, сертифікація, регулювання, корпоративна відповідальність). Якщо аналіз обмежується переказом фактів кейсу без власних висновків або оцінних суджень, відповідний бал знижується наполовину.

ТЕСТОВІ ЗАВДАННЯ ДЛЯ САМОПЕРЕВІРКИ

1. Сталий розвиток передбачає:
 - а) забезпечення винятково економічного зростання;
 - б) досягнення балансу між економічною, соціальною та екологічною складовими розвитку;
 - в) максимізацію прибутку підприємств;
 - г) скорочення державного регулювання.
2. Який міжнародний документ визначив сучасну систему Цілей сталого розвитку:
 - а) Кіотський протокол;
 - б) Паризька кліматична угода;
 - в) Порядок денний у сфері сталого розвитку до 2030 року;
 - г) Маастрихтський договір?
3. Яка складова НЕ належить до класичної моделі сталого розвитку:
 - а) економічна;
 - б) соціальна;
 - в) екологічна;
 - г) військова?
4. Основною причиною необхідності переходу до сталого розвитку є:
 - а) скорочення світової торгівлі;
 - б) зростання екологічних, соціальних та економічних дисбалансів;
 - в) розвиток цифрових технологій;
 - г) урбанізація.
5. Основною причиною необхідності переходу до сталого розвитку є:
 - а) скорочення світової торгівлі;
 - б) зростання екологічних, соціальних та економічних дисбалансів;
 - в) розвиток цифрових технологій;
 - г) урбанізація.
6. Промисловий симбіоз передбачає:

- а) об'єднання підприємств у концерни;
- б) використання відходів одного виробництва як ресурсів іншого;
- в) державне фінансування промисловості;
- г) ліквідацію промислових підприємств.

7. Який показник найчастіше використовують для оцінки людського розвитку:

- а) індекс людського розвитку;
- б) рівень інфляції;
- в) дефіцит бюджету;
- г) валютний курс?

8. Соціальна складова сталого розвитку включає:

- а) лише розвиток промисловості;
- б) якість життя, освіту, охорону здоров'я та соціальний захист;
- в) валютну політику;
- г) розвиток фондового ринку.

9. Який принцип є одним із базових принципів сталого розвитку:

- а) міжпоколінна справедливість;
- б) абсолютна економічна свобода;
- в) необмежене використання ресурсів;
- г) пріоритет короткострокового прибутку.

10. Зелена економіка зорієнтована:

- а) на зростання споживання природних ресурсів;
- б) поєднання економічного розвитку зі збереженням довкілля;
- в) повну відмову від промисловості;
- г) розвиток виключно аграрного сектору.

11. Соціальна відповідальність бізнесу означає:

- а) виконання лише податкових зобов'язань;
- б) добровільне врахування соціальних та екологічних наслідків діяльності;

- в) відмову від отримання прибутку;

г) передачу функцій державі.

12. Основним інструментом фінансування сталого розвитку є:

а) інвестиційно-інноваційні механізми;

б) збільшення державного боргу;

в) емісія грошей;

г) скорочення інвестицій.

13. Освіта для сталого розвитку насамперед спрямована:

а) на формування екологічної свідомості та відповідального способу мислення;

б) підготовку лише екологів;

в) розвиток військової освіти;

г) вивчення історії економічної думки.

14. Яка міжнародна організація координує реалізацію Цілей сталого розвитку:

а) СОТ;

б) ООН;

в) НАТО;

г) ОПЕК?

15. До глобальних екологічних проблем належить:

а) зміна клімату;

б) коливання валютного курсу;

в) інфляція;

г) зростання процентних ставок.

16. Раціональне природокористування передбачає:

а) максимальне використання природних ресурсів;

б) збалансоване використання та відновлення природних ресурсів;

в) повну заборону природокористування;

г) використання лише невідновлюваних ресурсів.

17. Україна адаптувала Цілі сталого розвитку до національних умов шляхом:

- а) розроблення національних Цілей сталого розвитку;
- б) прийняття нового Податкового кодексу;
- в) створення нової валюти;
- г) ліквідації екологічних органів.

18. До індикаторів сталого розвитку належать:

- а) лише макроекономічні показники;
- б) економічні, соціальні та екологічні показники;
- в) лише демографічні показники;
- г) тільки показники виробництва.

19. Який підхід є характерним для концепції сталого розвитку:

- а) системний;
- б) вузькогалузевий;
- в) ізольований;
- г) фрагментарний?

20. Головною метою сталого розвитку є:

- а) максимізація ВВП;
- б) забезпечення збалансованого розвитку нинішнього покоління без загрози можливостям майбутніх поколінь задовольняти власні потреби;
- в) скорочення державних витрат;
- г) повна відмова від економічного зростання.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Бездетко К. С. Сталий розвиток: еволюція підходів до визначення та сучасні інтерпретації [Електрон. ресурс] / К. С. Бездетко, Д. О. Серьогіна // Економіка та суспільство. – 2025. – № 76. – Електрон. текст. дані. – Режим доступу: <https://doi.org/10.32782/2524-0072/2025-76-4>, вільний (дата звернення: 20.07.2026). – Назва з екрана.

2. Диха М. В. Економіка сталого розвитку [Електрон. ресурс] : навч. посіб. / М. В. Диха, В. В. Диха. – Електрон. текст. дані. – Київ : Центр учбової літератури, 2024. – 408 с. – Режим доступу: <https://elar.khmnpu.edu.ua/handle/123456789/17542>, вільний (дата звернення: 20.07.2026). – Назва з екрана.

3. Ніколюк О. В. Сталий розвиток національної економіки України: виклики, ризики та перспективи [Електрон. ресурс] / О. В. Ніколюк, Н. В. Лагодієнко, А. М. Демченко // Актуальні питання економічних наук. – 2024. – № 3–4. – Електрон. текст. дані. – Режим доступу: <https://doi.org/10.5281/zenodo.14876590>, вільний (дата звернення: 20.07.2026). – Назва з екрана.

4. Про Цілі сталого розвитку України на період до 2030 року : Указ Президента України від 30.09.2019 № 722/2019 [Електрон. ресурс]. – Електрон. текст. дані. – Режим доступу: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/722/2019>, вільний (дата звернення: 20.07.2026). – Назва з екрана.

5. Серьогіна Д. О. Роль відновлюваної енергетики в сталому розвитку територій України [Електрон. ресурс] / Д. О. Серьогіна, К. С. Бездетко // Економіка та суспільство. – 2024. – № 68. – Електрон. текст. дані. – Режим доступу: <https://economyandsociety.in.ua/index.php/journal/article/view/4924>, вільний (дата звернення: 20.07.2026). – Назва з екрана.

6. Стратегія сталого розвитку «Україна – 2030» [Електрон. ресурс] / Програма розвитку ООН в Україні. – Електрон. текст. дані. – Київ, 2017. – Режим доступу: <https://www.undp.org/ukraine/publications/sustainable->

[development-strategy-ukraine-2030](#), вільний (дата звернення: 20.07.2026). – Назва з екрана.

7. Тесленок І. М. Стратегія сталого розвитку: концептуальні засади / І. М. Тесленок, Н. М. Павлішина, Ю. А. Железняк // *Economic space*. – 2024. – № 196. – С. 111–116.

8. Федотова Ю. В. Проблеми економіки сталого розвитку [Електрон. ресурс] : дистанц. курс для здобувачів третього (освітньо-наукового) рівня вищої освіти спец. 051 Економіка / Ю. В. Федотова. – Електрон. текст. дані. – Режим доступу: <https://dl.kname.edu.ua/course/view.php?id=3725>, вільний (дата звернення: 20.07.2026). – Назва з екрана.

9. Хаустова В. Є. Концепція сталого розвитку як парадигма розвитку суспільства / В. Є. Хаустова, Ш. А. Омаров // *Проблеми економіки*. – 2018. – № 1 (35). – С. 265–273.

10. Цілі сталого розвитку та Україна [Електрон. ресурс] / Кабінет Міністрів України. – Електрон. текст. дані. – Режим доступу: <https://www.kmu.gov.ua/diyalnist/cili-stalogo-rozvitku-ta-ukrayina>, вільний (дата звернення: 20.07.2026). – Назва з екрана.

11. Greenwashing and Sustainable Fashion Industry / J. Adamkiewicz, E. Kochańska, I. Adamkiewicz, R. M. Łukasik // *Current Opinion in Green and Sustainable Chemistry*. – 2022. – Vol. 38. – Art. 100710.

12. Anderson V. A Typology of Nature-Based Solutions for Sustainable Development: An Analysis of Form, Function, Nomenclature, and Associated Applications / V. Anderson, W. A. Gough // *Land*. – 2022. – Vol. 11. – № 7. – Art. 1072.

13. Brown C. Landscape Analysis of Cobalt Mining Activities from 2009 to 2021 Using Very High Resolution Satellite Data (Democratic Republic of the Congo) / C. Brown, D. S. Boyd, S. Kara // *Sustainability*. – 2022. – Vol. 14. – № 15. – Art. 9545.

14. Earth Overshoot Day 2025 [Electronic resource] : press release. – Geneva : Global Footprint Network, 2025. – Electronic text data. – Regime of access:

<https://overshoot.footprintnetwork.org/newsroom/press-release-2025-english/>, free (data of the application: 20.07.2026). – Header from the screen.

15. Families Depend on Income from Child Labour in Congo's Cobalt Mines to Stave Off Hunger [Electronic resource] / IMPACT. – Electronic text data. – Ottawa, 2023. – Regime of access: <https://impacttransform.org/en/families-income-child-labour-cobalt/>, free (data of the application: 20.07.2026). – Header from the screen.

16. Forced Labor in Cobalt Mining in the Democratic Republic of the Congo [Electronic resource] : final report. – Electronic text data. – Washington : U.S. Department of Labor, Bureau of International Labor Affairs, 2023. – Regime of access: <https://www.dol.gov/sites/dolgov/files/ILAB/DRC-FL-Cobalt-Report-508.pdf>, free (data of the application: 20.07.2026). – Header from the screen.

17. Human Development Report 2023–24: Breaking the Gridlock: Reimagining Cooperation in a Polarized World [Electronic resource]. – Electronic text data. – New York : UNDP, 2024. – Regime of access: <https://hdr.undp.org/system/files/documents/global-report-document/hdr2023-24reporten.pdf>, free (data of the application: 20.07.2026). – Header from the screen.

18. Hunter L. Y. Social Media, Disinformation, and Democracy: How Different Types of Social Media Usage Affect Democracy Cross-Nationally / L. Y. Hunter // Democratization. – 2023. – Vol. 30. – № 6. – P. 1040–1072.

19. Sachs J. D. The SDGs and the UN Summit of the Future. Sustainable Development Report 2024 / J. D. Sachs, G. Lafortune, G. Fuller. – Paris : SDSN ; Dublin : Dublin University Press, 2024. – 499 p.

20. The Sustainable Development Goals Report 2024 [Electronic resource]. – Electronic text data. – New York : United Nations, 2024. – Regime of access: <https://unstats.un.org/sdgs/report/2024/>, free (data of the application: 20.7.2026). – Header from the screen.

Електронне навчальне видання

Методичні рекомендації
до організації практичних занять та самостійної роботи
з навчальної дисципліни

«ПРОБЛЕМИ ЕКОНОМІКИ СТАЛОГО РОЗВИТКУ»

*(для здобувачів третього (освітньо-наукового) рівня вищої освіти
денної та заочної форм навчання зі спеціальності 051 – Економіка,
освітньо-наукова програма «Економіка»)*

Укладач **ФЕДОТОВА** Юлія Володимирівна

Відповідальний за випуск *М. С. Наумов*

Редактор *О. А. Норик*

Комп'ютерне верстання *Є. Г. Панова*

План 2025, поз. 322М

Підп. до друку 17.08.2026. Формат 60 × 84/16.
Ум. друк. арк. 2,5.

Видавець і виготовлювач:
Харківський національний університет
міського господарства імені О. М. Бекетова,
вул. Чорноглазівська, 17, Харків, 61002.
Електронна адреса: office@kname.edu.ua
Свідоцтво суб'єкта видавничої справи:
ДК № 8386 від 14.07.2025.